

ІНСТИТУЦІЙНІ ФАКТОРИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

На основі генетико-інституційного аналізу виявлені історично вивірені інституційні матриці, конфігурація яких блокує інститут корупції. Виявлено ефективний вплив інституту доносу на блокування інституту корупції, що викликає необхідність здійснення відповідних інституційних реформ. У зв'язку з цим положенням та іншими запропонованими практичними рекомендаціями, дане дослідження відкриває нову методологічну та інструментальну віху на шляху ліквідації інституту корупції.

Ключові слова: донос, корупція, інститут, наклеп.

V. K. YEVDOKIMENKO, A. D. VOROSHAN

Bucovina State University Economics and Finance, Chernivtsi

INSTITUTIONAL FACTORS OF ANTI-CORRUPTION

Abstract – This study is subject to theoretical analysis of the system of basic and complementary institutions of corruption, in order to identify institutions able to counter them. On the basis of history-genetic analysis found out factors which resulted in transformation of institute of denunciation in the institute of slander. Author interpretation of category is offered “denunciation” and directions of him are offered legal and organizational providing in the modern economic system. Found out the aggregate of complementary institutions which fastened firmness of institute of corruption. Grounded position about institute of denunciation is able a substantial rank to counteract the institute of corruption.

Key words: denunciation, corruption, institute, slander.

Постановка проблеми. Одним з найбільш важливих і складних завдань сучасних держав є боротьба з корупцією, яка наносить вражаючу шкоду суспільству загалом та її законодавчій системі зокрема, в тому числі веде до неефективного розподілу ресурсів, підриває людський капітал, веде до економічного відставання країн, посилює невизначеність економічного середовища, викривлює орієнтири економічного зростання тощо. За результатами обстеження глобальної антикорупційної громадської організації Transparency International, Україна у 2012 році, за рівнем корупції, посіла 144-те місце (зі 176 країн), набравши за 100-бальною шкалою лише 26 балів.

Економічний аналіз корупції, не дивлячись на те, що перші згадки про неї містилися ще у шумерській цивілізації, “Кодексі вавилонського царя Хаммурапі” (XVIII ст. до н.е.), давньоіндійському трактаті “Артхашастра” (VI ст. до н.е.), почав активно розвиватися з 70-х років XX ст. в рамках пануючого на той час неокласичного напрямку, так званого мейнстріму, методологія якого ґрунтується на виключній раціональності економічних агентів, повній поінформованості суб'єктів економіки та еквівалентному обміні [1]. Відповідно із неокласиками (Г. Беккер, Р. Вішні, С. Роуз-Аккерман, А. Шляйфер та ін.), корупція є результатом свідомого вибору раціональних агентів, кожен з яких оптимізує власний капітал (економічний – на стадії отримання виключних/монопольних прав та преференцій порівняно із конкурентами, політичний – на стадії прийняття законів, адміністративний – на стадії застосування/використання законів) [2].

Інституційна парадигма з її генетико-інституційним підходом спростувала основні методологічні імперативи неокласиків і внесла суттєві корективи у методологію наукових досліджень, зокрема економічна дійсність розглядається інституціоналістами як матриця інституційних світів, кожен з яких складається із різноструктурованої системи базових і підтримуючих, архаїчних і новітніх, ефективних і неефективних інститутів, які в сукупності своїй визначають схеми і моделі координації між індивідами та їх угрупованнями. У зв'язку із цим, у даному дослідженні теоретичному аналізу підлягає система базових та компліментарних інститутів корупції, з метою виявлення контр-інститутів, здатних їм протидіяти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує безліч трактувань інституту корупції, але всезагальної, генетико-інституційної характеристики (соціально-психологічної, політичної, економічної, культурно-історичної в сукупності) цього явища наразі не існує.

Більшість ортодоксальних економістів (Сьюзан Роуз-Аккерман, Андрій Шляйфер, Роберт Вішні) розглядають корупцію крізь призму організаційно-економічних мотиваторів, в основі яких лежить провокуючий її принцип неможливості формалізації процесу діяльності чиновників, внаслідок чого багато адміністративних послуг здійснюються в умовах важко прогнозованих обставин, що і є “материнським лоном” корупції, яка, крім іншого, є яскравим прикладом “фіаско держави” [3–4]. Інший неокласик, Гарі Беккер, розглядає корупцію крізь призму очікуваних вигід та втрат чиновника, здатного до протиправних дій. Крім того, вчений розглядає і психологічну насолоду чиновника від протиправних дій, близьку до азарту, насиллю тощо [5]. Високі морально-етичні властивості особистості Беккер відносить до причин, стримуючих корупцію. Також головними напрямками мінімізації корупції вчений визнає матеріальне стимулювання чиновників до правової поведінки та жорстку систему санкцій за протиправні дії.

На відміну від неокласиків, інституціоналісти різко критикують будь-які спроби розглядати корупцію поза історичними і культурними контекстами. Загалом, останнім часом, з огляду на знаходження тісної кореляції між якістю інститутів (правових, економічних, соціальних, політичних) та рівнем корупції, все

більшої популярності набирає аналіз саме інституційної структури, в межах якої самовідтворюється цей неефективний інститут [6]. Так, Д. Трізман, Д. Норт емпірично доводять, що колишні Нідерландські та Британські колонії менш корумповані, внаслідок поширення в них римсько-голландської та британської демократичної системи права [7–8]. Натомість, як стверджує Р. Нуреєв, у східноєвропейських та азійських державах, з їх олігархічною інституційною структурою та розквітом на цьому тлі інституту корупції, економічний розвиток за західноєвропейськими стандартами був унеможливлений [6, с. 14; 9]. На думку іншого російського інституціоналіста Ю. Латова, в країнах з конфуціанською культурою, з її високоморальними установками рівень корупції набагато нижчий від ісламських країн. Так само, вчений доводить, що в СРСР рівень корупції був неоднаковий в різних республіках. Головними чинниками корупції Ю. Латов вважає норми поведінки в мережевих структурах державної влади (групова етика, солідарність, демонстративна лояльність) [2]. Поряд з цим, серед великої кількості наукових праць, присвячених корупції, недостатньо уваги приділено вивченню інституційної еволюції корупції, її історико-генетичним детермінантам.

Формулювання цілі статті. У дослідженні, на основі історико-інституційного аналізу, ставиться завдання з'ясувати історичні корені корупції, виявити інститути, які історично їй протидіяли та напрацювати алгоритми їх реінституціоналізації. Висувається гіпотеза про те, що реінституціоналізація інституту доносу, який втратив своє історичне призначення, здатна істотним чином протидіяти корупції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для детального дослідження робочої гіпотези доцільним буде семантично розібрати поняття “донос” і “корупція”.

Донос – донесення інформації до відома владі про неправомірні (нерегламентовані) діяння індивіда [10]. За енциклопедією Брокгауза і Ефрона, донос – повідомлення фізичною особою владі звістки про скоєний будь-якою іншою особою злочин [11]. В руському праві, як вказано у енциклопедії, а також історичному словнику, доноси визнавалися головним громадянським обов'язком; найбільш поширеними вони були в сталінську епоху, епоху Великої французької революції [12]. Загалом, у науковій літературі донос здебільшого має негативний, аморальний зміст, семантично близький до зовсім протилежних понять – “стукацтво”, «наклеп», під яким слід розуміти надання завідомо кривдної інформації. Антогонізм цих понять вважаємо такий самий, як і протиріччя між кривдою і правдою. Такий категоріальний вакуум стосовно позитивного чи, принаймні, нейтрального тлумачення поняття “донос”, пов'язаний із тисячолітнім усвідомленим прагненням чиновників ліквідувати його з моральної матричної системи індивіда, про що нижче будуть дані роз'яснення. Перед цим, вважаємо за доцільне запропонувати власну інтерпретацію категорії донос, з урахуванням сучасних інституційно-технологічних зрушень. Донос – це інформаційне повідомлення про порушення формальних (законодавчих) та неформальних “правил гри”, прийнятих у суспільстві, яке, з метою активного використання демонстративного ефекту та недопущення рецидивів, в обов'язковому порядку фіксується у ЗМІ, а особливо електронних, з наступним покроковим дубляжем на спеціалізованих сайтах та, в результаті цього, підлягає суспільно-контрольованій процедурі якості реагування на факти порушення законодавства з боку органів влади. На відміну від усталеної інтерпретації, донос у сучасному розумінні виступає зручним інструментом громадського інформування організацій і структур, що відповідають за дотримання прийнятих у суспільстві “правил гри” без процедури фізичного звернення до останніх; проміжною ланкою між органами громадського правопорядку та індивідами виступають ЗМІ. Саме це доповнення, на нашу думку, суттєво змінює сферу правозастосування доносу у сучасній системі господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція інституту доносу

Період	Фізична форма доносу	Ареал демонстративної дії
Доіндустріальна доба	Усне поінформування	Обмежений сімейними, родовими, племінними кордонами
Індустріальна доба	Письмове звернення до органів правопорядку	Обмежений корупціогенністю органів правопорядку, ЗМІ
Постіндустріальна (інформаційна) доба	Розміщення інформації на сайтах	Необмежений

Саме звільнення громадян, які стали свідками порушення “правил гри” від необхідності проходження процедури “спілкування” зі схильними до корупції органами правопорядку, в силу широкомасштабного розвитку електронних засобів комунікації, дозволяє реанімувати інститут доносу та створити для нього нові підтримуючі інститути. Для цього, вважаємо за доцільне розробити нові стандарти фізичної форми подачі доносу, а саме узаконити електронну форму і мінімізувати контакт особи із органами правопорядку, з метою уникнення будь-яких форм тиску (заякування, умовляння, підкуп) на донощика з боку “зацікавлених сторін”.

Не секрет, що нині в Інтернеті розміщується велика кількість різного роду доносів, але всі вони, завдяки відсутності відповідної організаційно-правової структури та інфраструктури, не мають належної сили. Так, відсутність або відверта “слабкість” необхідних законів та підзаконних актів “Про публічну інформацію” та “Про електронний уряд” унеможливають сьогодні реалізацію електронної демократії, в тому числі політичних прав і свобод громадян щодо ініціювання та ухвалення законодавчих актів, а також громадського контролю за їх дотримання через інститут доносу. Зокрема, значення індексу “Електронної участі” та індексу “Е-уряду”, в тому числі його субіндексів (електронні послуги, електронний уряд,

людський капітал, телекомунікаційна інфраструктура) визнається високим тоді, коли відомості від громадян і їх думка приймаються в інтерактивній формі, громадяни напряму впливають на механізм прийняття державних рішень та порядок державного управління, чітко розроблено регламент відстеження процедури надання державної послуги через Інтернет. Засобами реалізації цього є створення єдиного порталу входу до всіх державних ресурсів та послуг, розміщення на офіційних сайтах державних органів влади блогів, дискусійних форумів, онлайн-чатів, електронного голосування і подання онлайн-заяв. При розробці згаданих індексів не було взято до уваги такий чинник впливу на процес електронної демократії, як донос, який слід було б розмістити окремим розділом на сайті міністерства, відомства, служби чи державного агентства.

Корупція (лат. *corrupt* – порча) – спотворена, неправильна форма суспільно-господарської координації [13, с. 547]. Інакше кажучи, корупція виступає потужним стимулятором не менш поширеної проблеми в сучасній економічній літературі – асиметрія (неповнота) інформації, що породжує трансакційні витрати обміну. Загалом світовою наукою напрацьовано велику кількість тлумачень корупції, виявлено її різноманітні типи і види. Особливий інтерес становить саме велика корупція, яка, як підтверджують деякі дослідження, провокує побутову [6]. В найбільш загальному вигляді, під великою корупцією розуміють використання високопосадовцем своїх владних повноважень з метою отримання особистої вигоди. Головними каналами великої корупції є державні закупівлі, здійснювані на основі “відкатів”, отримання монополітичних привілеїв на видобуток корисних копалин чи інших рідкісних ресурсів шляхом підкупу, реалізація шахрайських схем по трансферу бюджетних коштів у доходи чиновників (військові програми, будівельні, інфраструктурні, в т.ч. автодорожні програми тощо). На думку відомого дослідника дореволюційного чиновництва соціолога П. Берліна, провідниками (підтримуваними неформальними інститутами) корупції є лестощі, прислужництво та політичне замовчування [14].

Як відомо, інституційна структура (матриця), складається із сукупності базових та компліментарних (підтримуючих) інститутів, а також організацій, які реалізують контроль за їх дотриманням [15]. Отже, з метою виявлення чинників зародження інституту корупції, доцільним буде з'ясувати чинники трансформації некорупційної інституційної структури у корупційну, а також виявити сукупність компліментарних інститутів, що закріпили стійкість інституту корупції. Як вже було зазначено, перші згадки про корупцію датуються первісними державами стародавнього Сходу, що цілком свідчить про нерозривну єдність між інститутами державної влади та корупції. Проте, в первісних суспільствах, як свідчать історичні відомості, корупція була відсутня, що імовірно пов'язане із прозорістю процесу донесення інформації – превалюванням інституту доносу [16].

Так, в первісних суспільствах, де головним суспільним осередком була родова (кровна) громада, батько уособлював собою владу через авторитет, мудрість, силу, інститут доносу мав виключне значення, оскільки тільки через нього батько міг бути проінформований про стан (задовільний, незадовільний) реалізації його волі. Будь-які відхилення у поведінці членів родини від волі батька жорстко каралися останнім, оскільки їх наслідки могли бути фатальним для процесу виживання роду. По мірі перетворення кровної громади в сусідську та міжтериторіальну, влада почала завойовуватись шляхом публічного силового змагання вождів, воєначальників, а інститут доносу почав виконувати право-організуючу роль, з метою структурування повсякденного життя громади та зменшення девіантної поведінки її членів. З виникненням держав (по мірі демографічного, економічного, територіального їх розвитку) інститут конкурентного добору влади поступається інституту спадкової влади, що пов'язано із сакралізацією самих владних осіб та їх виключною богообраністю правити (стародавній Схід) чи усвідомлення правителя як певного символу гарантії рівноваги та міжплеємної стабільності і миру (середньовічна Європа) [16]. Саме на цьому етапі виникає інститут корупції, оскільки, в силу необхідності реалізації волі правителя на великій території, у владний апарат починають залучатись жерці, воєначальники, управителі територій, які, завдяки своєму природному прагненню до збагачення вдаються до корупційних оборудок, всіляко утискують інститут доносу, перетворюючи його на аморальну норму (інститут “стукачів”), на кшталт афоризму доби Київської Русі – “донощику перший батіг”, наслідком чого є викривлена (асиметрична) інформація, що панує у суспільстві та стимулює розгортання інституту корупції. Отже, підтримуваними інститутами корупції є право розпорядження чужою власністю та інститут “стукачів”, як засіб усунення від “кормушки” конкурентів у владі.

На початкових етапах розвитку держав, постійний страх доносу в суспільстві з відносно високою (ще релігійною) мораллю робив дружбу між чиновниками майже неможливою. В наступні епохи, по мірі асиміляції релігійної моралі підприємницькою етикою (вільний капіталізм, монополістичний капіталізм, державно-монополістичний капіталізм) з її приматом особистої вигоди, спадкова влада поступається владі по елітарності (економічній, політичній), а інститут доносу відмирає як такий, відповідно масштаби розгортання чиновницького апарату та корупції стають некерованими.

Певне відродження інституту доносу розпочалося у період сталінської “Великої перебудови”. Звісно доноси сталінської доби, через велику кількість серед них кривдних, не достатньо аргументований приклад, проте корупції у владі, як свідчать відомості з історичних архівів (за виключенням кількох справ), не було, що дає нам підстави говорити про обернену залежність між цими двома інститутами [17]. Отже, за результатами генетико-еволюційного аналізу, можна виявити, що інститут доносу є компліментарним (підтримуваним) до базового інституту влади, яка визначально створена для підтримання суспільного порядку (культурно-морального, конкурентного, політичного, економічного, соціального, релігійного), побудованого на симетричній (прозорій, повній, однаковій) поінформованості усіх членів суспільства.

З метою підтвердження запропонованої гіпотези про доцільність реінституціоналізації доносу, здатного блокувати інституту корупції, нами було використано біхевіористську методіку виміру соціальних установок, в основу якої покладений послідовний вимір та оцінка усталених синдромів реакцій індивіда по відношенню до ряду соціальних об'єктів. Як показали результати дослідження, стратегія “доносити” чітко превалює над стратегією “погодження на корупційну обгородку” у випадку застосування матеріального стимулу, а також підвищення величини позитивного дельта-параметру інституту доносу (табл. 2).

Таблиця 2

Оцінка респондентами підтримуючих інститутів корупції та доносу, % респондентів

Оцінювальна норма	Схильність до доносу		Схильність до корупції	
	ризик 0	ризик 50/50	ризик 0	ризик 50/50
1. Корупцію можна подолати, якщо запровадити механізм здійснення штрафу на користь донощика у сумі 100 % від хабара	70	93	22	7
2. Корупцію можна подолати, якщо запровадити механізм здійснення штрафу на користь донощика у сумі 50 % від хабара	39	79	39	15
3. Корупцію можна подолати, якщо запровадити механізм здійснення штрафу на користь донощика у сумі 25 % від хабара	30	50	70	50
4. Корупцію можна подолати, якщо в суспільстві домінуватиме позитивний неформальний дельта-параметр соціальної поведінки за дотримання стратегії “донести”	35	50	39	33
5. Корупцію неможливо подолати, якщо в суспільстві домінуватиме негативний неформальний дельта-параметр соціальної поведінки за дотримання стратегії “донести”	7	7	70	70

За даними польових досліджень авторів.

Зокрема, відмічено, що істотним чином на схильність до доносу виступає величина ризику бути “упійманим”, а також вигоди, яку може отримати “потенційний корупціонер” в разі удавання ним до чесної поведінки. Найбільші показники схильності до доносу (93%) відмічені у ситуації з ризиком та, коли матеріальна компенсація за донос становила 100 % від запропонованої суми хабара. За умов зменшення ризику та матеріального стимулу, “опортунізм” респондентів зростав (70 %). Слід відмітити, інші залежності, з підвищенням ризику бути “упійманим”, стратегія “доносити” помітно зростала і за моральними стимуляторами, а саме значення суспільного схвалення донощика набирало більшої ваги (50 % проти 35 %) і, порівняно із неризиковою ситуацією, перемагало опортуністичну стратегію.

Виключення (нейтральна реакція на ризик) лише становила ситуація, при якій інститут доносу становив аморальну суспільну норму, що дає нам небезпідставну основу для припущення про те, що закріплення інституту “стукачів”, можливо (факти тут навряд чи можуть бути) навіть спровокованого самими чиновниками, в історичній ретроспективі викликало суспільний осуд, що в цьому ланцюгу взаємодій є сильнішим (негнучким) за суспільне схвалення; таким чином відбулася підміна морального інституту аморальним.

Висновки. Отже, як показало дослідження, яке не претендує на вичерпний аналіз даної гіпотези і потребує подальшого вивчення (в сенсі нормативно-правової та організаційно-економічної основи реінституціоналізації доносу), існує помітна позитивна (обернено пропорційна) залежність між суспільною легітимізацією інституту доносу та корупцією.

Наступним висновком, який було зафіксовано в процесі роботи з респондентами, методом спостережень, є ідентифікація доносу в морально-етичній системі сучасного індивіда як аморальна норма, що породжує наступний висновок. Деморалізація суспільства або вихолощування з його інституційної матриці правильних соціетальних норм (таких, що забезпечують демократичний порядок) послужила відправною точкою корупції і стала її дієвим інструментом тривалого корисливого маніпулювання населення з боку корумпованої еліти. Зазначене доводить важливість перегляду та реінституціоналізації інституційних елементів морального кодексу суспільства, в т.ч. інституту доносу, з метою активізації громадського контролю, плюралізації інструментів реалізації демократичних прав і свобод громадян. З проведеного історико-генетичного аналізу випливає, що архетиповий інститут корупції пов'язаний із системою призначень та особистісних переваг у доступі до влади у процесі еволюції інституту влади; призначенці швидко усунули інститут доносу та інші компліментарні йому інститути (виборність всіх владних постів, соборність, пряма демократія), який, головним чином, являв собою суспільно-інформаційний канал. Порушити цей поведінковий паттерн, може ініціалізація комплексної системи протидії великій корупції та підтримуючим її інститутам.

Література

1. Ерзнкян Б. А. Технологическое и институциональное развитие социально-экономической системы в гетерогенной среде / Б. А. Ерзнкян // Журн. институц. исследований. – 2012. – Т. 4 (№ 3). – С. 79–94.
2. Латов Ю. В. Коррупция: причины, экономические последствия и влияние на развитие общества [Электронный ресурс] / Ю. В. Латов // Элитариум. Центр дистанционного образования. – Режим доступа: http://www.elitarium.ru/2012/04/16/korruptsija_prichiny_posledstvija_vlijanie.html
3. Rose-Ackerman S. The Economics of Corruption / S. Rose-Ackerman // Journal of Public Economics. – 1975. – Vol. 4. – № 2. – P. 187–203.

4. Shleifer A. Corruption / A. Shleifer, R. W. Vishny // The Quarterly Journal of Economics. – 1993. – August. – P. 599–617.
5. Becker G. S. The Economics of Crime / G. S. Becker // Cross Sections. – 1995. – Fall. – P. 8–15.
6. Козлов О. С. Эмпирический анализ определяющих факторов и взаимосвязи крупной и бытовой коррупции: роль институтов / О. С. Козлов // Журн. институц. исследований. – 2012. – Т. 4 (№ 2). – С. 11–30.
7. Treisman D. The Causes of Corruption: A Cross National Study / D. Treisman / Journal of Public Economics. – 2000. – № 76. – P. 399–457.
8. Норт Д. Институциональные изменения: рамки анализа / Д. Норт // Вопр. экономики. – 1997. – № 3. – С. 6–17.
9. Нуреев Р. М. Экономика развития: модели становления рыночной экономики : учебник / Р. М. Нуреев : М. : ИНФРА-М, 2001. – С. 152. – (Серия “Высшее образование”).
10. Даль В. Толковый словарь [Электронный ресурс] / В. Даль. – Режим доступа: <http://vidahl.agava.ru/index.htm>
11. Энциклопедия Брокгауза и Ефрона / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/brokgause/Donos-102191.html>
12. Исторический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://enc-dic.com/history/Donos-12394.html>
13. Аристотель. Политика : сочинения : в 4 т. Т. 4 ; пер. с древнегреч. ; общ. ред. А.И. Доватура / Аристотель. – М. : Мысль, 1984. – 830 с.
14. Берлин П. Русское взяточничество как социально-историческое явление / П. Берлин // Современный мир. – 1910. – № 8. – С. 49–55.
15. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance / D. North. – Cambridge, U.K. and N.Y. : Cambridge University Press, 1990. – P. 145–150.
16. Чикаева Т. А. Эволюция института власти [Электронный ресурс] / Т. А. Чикаева ; Ин-т экономики и антикризисного управления. – Режим доступа: http://www.ieay.ru/nauch/sc_article/2006/05/Chikaeva.shtml
17. Орлов Д. Была ли коррупция при Сталине? [Электронный ресурс] / Д. Орлов // Первое антикоррупционное СМИ. – Режим доступа: <http://pasmi.ru/archive/74172>

References

1. Erznkyan B. A. Technologicheskoe i institucionalnoe razvitie socialno-ekonomicheskoy systemy v heterogennoy srede / B. A. Erznkyan // Journ. instituc. issledovaniy. – 2012. – № 3. – Т. 4. – S. 79–94.
2. Latov Y V. Korrupcyya: prichiny, ekonomicheskie posledstviya i vliyanie na razvitie obschestva [Elektronnyy resurs] / Y. V. Latov // Elitarium. Centr distancyonnogo obrazovaniya]. – Rezhym dostupa: http://www.elitarium.ru/2012/04/16/korrupcija_prichiny_posledstviya_vliyanie.html
3. Rose-Ackerman S. The Economics of Corruption / S. Rose-Ackerman // Journal of Public Economics. – 1975. – Vol. 4. – № 2. – P. 187–203.
4. Shleifer A. Corruption / A. Shleifer, R. W. Vishny // The Quarterly Journal of Economics. – 1993. – August. – P. 599–617.
5. Becker G. S. The Economics of Crime / G. S. Becker // Cross Sections. – 1995. – P. 8–15.
6. Kozlov O. S. Empiricheskij analiz opredelyayuschih faktorov i vzaimosvyazi krupnoy I bytovoy korrupcii: rol institutov / O. S. Kozlov // Journ. instituc. issledovaniy. – 2012. – № 2. – Т. 4. – S. 11–30.
7. Treisman D. The Causes of Corruption: A Cross National Study / D. Treisman / Journal of Public Economics. – 2000. – № 76. – P. 399–457.
8. Nort D. Institutucionalnye izmeneniya: ramki analiza / D. Nort // Vopr. ekonomiky. – 1997. – № 3. – S. 6–17.
9. Nureev R. M. Ekonomika razvitiya: modeli stanovleniya rynochnoy ekonomiki: uchebnik / R. M. Nureev. – М. : INFRA-М, 2001, S. 152. – (Seriya “Vyshee obrazovanie”).
10. Dal V. Tolkovyy slovar [Elektronnyy resurs] / V. Dal. – Rezhym dostupa: <http://vidahl.agava.ru/index.htm>
11. Encyclopediya Brokgausa i Efrona / [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://enc-dic.com/brokgause/Donos-102191.html>
12. Istoricheskij slovar [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: <http://enc-dic.com/history/Donos-12394.html>
13. Aristotel. Politika: sochineniya : v 4 t. ; per. s drevnegrech. ; obsch. red. A. I. Dovatur / Aristotel. – М. : Mysl, 1984. – 830 s.
14. Berlin P. Russkoe vzyatochnichestvo kak sotsyalno-istoricheskoe yavlenie / P. Berlin // Sovremenny mir. – 1910. – № 8. – S. 49–55.
15. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance / D. North. – Cambridge, U.K. and N.Y. : Cambridge University Press, 1990. – P. 145–150.
16. Chikaeva T. A. Evolyucyia instituta vlasti [Elektronnyy resurs] / T. A. Chikaeva; In-t of ekonomiky i antikrizisnogo upravleniya. – Rezhym dostupa: http://www.ieay.ru/nauch/sc_article/2006/05/Chikaeva.shtml
17. Orlov D. Byla li korrupcyya pri Staline? [Elektronnyy resurs] / D. Orlov // Pervoe anticorrupcyonnoe SMI. – Rezhym dostupa: <http://pasmi.ru/archive/74172>

Надіслана/Written: 20.05.2013 р.

Надійшла/Received: 22.05.2013

Рецензент: д.е.н., проф. О. О. Орлов